



Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa



Pranešimas spaudai

2017 m. vasario 4 d.

Lietuvos bajorų dvarų likimas XIX a. antrojoje pusėje

XIX amžius Lietuvos bajorijai buvo sudėtingas laikotarpis – teko išgyventi nemažai sukrėtimų ir netekčių. Bajorų luomą jau keliolika metų tyrinėja Lietuvos istorijos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja, Vilniaus universiteto profesorė habil. dr. Tamara Bairašauskaitė. Viena jos tyrinėjamų temų – dvarų likimas po 1863–1864 m. sukilimo.

Anot prof. T. Bairašauskaitės, jos nagrinėjamu laikotarpiu visuomenė modernėjo, o bajorų luomas susidūrė su daugybe iššūkių. Po sukilimo dvarų likimą veikė Rusijos imperijos politika. Dvarai buvo sekvestruojami, konfiskuojami arba bajorai turėjo juos priverstinai parduoti. Daug bajorų dvarų perėjo į rusų rankas dėl draudimo „lenkų kilmės“ bajorams pirkti žemę. Dvarų likimą taip pat veikė baudžios panaikinimas ir didelės dvarininkų skolos, dėl kurių dvarus taip pat tekdavę parduoti.

Pasak mokslininkės, po 1863 m. sukilimo, kurio metu nemažai dvarų savininkų aprūpindavo sukilėlius ginklais, drabužiais bei maistu, prasidėjo dvarų sekvestravimas. Tai buvo laikina priemonė, kurią taikant dvarai buvo nusavinami į valstybės išdą, o dvarininkui buvo draudžiama disponuoti pajamomis ir savo dvaru. Michailo Muravjovo laikais dažnai iš sekvestruoto dvaro buvo iškeldinama visa šeima. Nors daliai dvarų sekvestras buvo panaikintas, tai dar nereiškė, kad bajoras savo dvarą atgaus. Rusijos imperijos valdžia ėmėsi griežtų veiksmų, vienas iš jų buvo dvaro konfiskacija.

„Galėjo būti „konfiskacija visa apimtimi“ arba „dalies konfiskacija“. „Visa apimtimi“ reiškė, kad dvaras atitenka imperijos išdui ir jis jau niekada nesugrįš savininkui. Dvarą konfiskuodavo tik tada, kai karo teismas iš bajoro atimdavo bajorų luomo teises ir kartu atimdavo teisę į nuosavybę, – aiškina prof. T. Bairašauskaitė. – „Dalies konfiskacija“ reiškė, kad dvaras nepatekdavo į valstybės išdą, bet dvaro savininkai turėjo išdui atiduoti ištremito šeimos nario pajamas, o dvaras būtų konfiskuotas ateityje, kai šis dvarą paveldės.“

Kaip pasakoja profesorė, šiuo laikotarpiu Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernijose buvo konfiskuota maždaug po 100 dvarų. Gali atrodyti, kad tai nėra dideli skaičiai, tačiau ir toks dvarų konfiskacijos mastas smarkiai paveikė bajorus. Bajorija atsigavo ir pradėjo gyventi geresnį ekonominį gyvenimą tik XIX a. aštuntajame dešimtmetyje.

Vykdamas baudžios panaikinimo reformą bajorai privalėjo dalytis žeme su valstiečiais. Dėl jos kovojo dvarininkai ir baudžiauninkai. Valstietis siekė ūkinio savarankiškumo, jam reikėjo įrodyti, kad žemė yra jo savastis.

„Nekilo klausimo, ar gaus baudžiauninkas žemę. Jis ją gavo, kitaip negalėjo būti. Klausimas buvo, kiek gaus, kaip gaus ir ar liks patenkintas. Savo ruožtu dvarininkas gynė savo teisę į privačią nuosavybę. Valstybė jį lyg ir suprato, nes jis turi tokią teisę, tačiau valstiečiui tokia samprata negaliojo. Ypač daug konfliktų kilo tarp dvarininkų ir dvaruose gyvenusių laisvųjų žmonių, neturėjusių teisės į žemę, bet jos reikalavusių,“ – pasakoja mokslininkė.

Anot jos, kitas bajorų luomui kilęs iššūkis – Rusijos imperinė valdžios veiksmai. Jai žemės ir bajorų dvarų reikėjo kaip įrankių diegiant rusų rusiškumą ir kartu naikinant lenkiškumą, mat dauguma Lietuvos bajorų kalbėjo lenkiškai.

Prof. habil. dr. Tamara Bairašauskaitė nominuota 2016 m. Lietuvos mokslo premijai už darbų ciklą „Lietuvos bajorai, visuomenė ir imperija XIX amžiuje“.